

Bijlage III (bij de brief aan de Commissie Canon, d.d. 7 dec. 2005)

Korte samenvatting van een Friestalige concepttekst* van drs. K. Huisman voor een canon Friese geschiedenis

Inleiding

Het door de Nederlandse staat geratificeerde *Handvest voor regionale talen of talen van minderheden* noemt niet alleen een aantal eisen ten aanzien van onderwijs in de Friese taal, maar ook in de Friese geschiedenis. Dat laatste facet heeft tot dusverre nauwelijks aandacht gekregen, omdat verreweg de meeste aandacht uitging naar de taal. Gezien het uitgangspunt van de opstellers van het handvest (namelijk de bescherming van de kleinere taalkundig-culturele identiteiten zonder een eigen staat) ligt het voor de hand om bij dit door het handvest bepleite geschiedenisonderwijs niet alleen te denken aan de feitelijk gegroeide situatie, maar ook aan die aspecten, die met die specifieke eigen identiteit hebben te maken. In een nieuwe visie op het geschiedenisonderwijs aan Friese scholen zou dit kunnen betekenen dat er een tweesporenbeleid wordt gevolgd. Enerzijds wordt aandacht geschonken aan de ontwikkelingen die tot de Nederlandse geschiedenis horen, maar tegelijkertijd wordt deze ontwikkeling steeds weer gerelateerd aan de daarmee corresponderende facetten van de Friese geschiedenis. Dus niet alleen aandacht voor het ingroeien in de (Nederlandse) eenheidsstaat, maar ook voor die facetten die tot vandaag de dag bevorderlijk zijn geweest voor het voortbestaan van de Friese identiteit. Het toekennen van een eigen Friese plaats in de Nederlandse geschiedenis klemmt des te meer, nu de rijksoverheid de Friezen als nationale minderheid heeft erkend. Dat wil zeggen dat volgens de rijksoverheid de Friezen binnen de Nederlandse staatsnatie een minderheid zijn met een eigen idee van 'natie'.

Wat is Friese geschiedenis?

Als wij het hebben over Friese geschiedenis, waarover gaat het dan? Het eenvoudigst lijkt het, Friese geschiedenis te zien als de geschiedenis van de Nederlandse provincie Fryslân. Maar dat bevredigt bij nader inzien toch niet. Want er zijn in het verleden heel wat mensen geweest die zichzelf als Friezen zagen, maar die helemaal niet in het gebied van de hedendaagse provincie Fryslân woonden. Maar bovendien: ook nu liggen er buiten de provincie Fryslân streken met de naam Friesland: *West-Friesland* in Noord-Holland, *Oost-Friesland* en *Nord-Friesland* in Duitsland en bovendien nog eens de *Kreis Friesland* rondom Wilhelmshaven. Daarom kan de Friese geschiedenis bezwaarlijk worden beperkt tot die van de Nederlandse provincie Fryslân.

Omdat Friesland 'land van de Friezen' betekent, lijkt het daarom ook logischer dat de Friese geschiedenis hoort te gaan over het collectief dat bekend staat als Friezen. Dit collectief wordt al in de Romeinse tijd genoemd. Dat dit collectief in de loop der tijden mogelijk ingrijpende veranderingen heeft doorgemaakt, doet niet af aan het feit dat dit collectief wel 2000 jaar lang onder dezelfde naam is voortgezet. Zo zien inwoners van sommige gebieden met een eeuwenoud Fries verleden zoals Holland en Groningen, zichzelf over het algemeen niet meer als Friezen. De moderne Friezen zetten, door zich uit te spreken dat zij Friezen zijn, een culturele entiteit van twee millennia voort, en lijken dat van belang te vinden, anders zouden ze zichzelf niet als Friezen zien.

Bij 'Friese geschiedenis' behoort wel aandacht te zijn voor dat Friese verleden van de net genoemde gebieden, al zou het alleen al zijn om in onze tijd onder Friese kinderen al te provinciaal-chauvinistische gevoelens te kunnen voorkomen. Het leidt bovendien tot het inzicht dat de Friese geschiedenis mogelijk wel belangrijker voor het ontstaan van het latere Nederland zijn dan tot dusverre in het geschiedenisonderwijs meestal naar voren kwam.

Kennis van en betrokkenheid bij de Frieslanden in Duitsland kan leiden tot de verbreding van het concrete, op onze eigen geschiedenis betrokken perspectief over de staatsgrens heen. Kennis van die geschiedenis kan ook leiden tot de ontdekking dat de Friese betrokkenheid bij Europa en de wereld al heel oud is (de Friese handel in de vroege en volle middeleeuwen en het rooms-katholieke Friesland met een blikveld tot in Rome, met zijn eigen kerk, de nog steeds bestaande en de eind twintigste eeuw door het Nederlandse episcopaat geadopteerde Kerk der Friezen).

Rondom in Nederland wordt geklaagd over een verschrikkelijk gebrek aan kennis van het Nederlandse verleden. En net die wetenschap, hoe onze gemeenschappen en bestuursvormen, onze vrijheid en omgang met elkaar zijn ontstaan, is van groot belang voor goede keuzes in een tijd van afnemende tolerantie en toenemende bedreiging van de democratie. En juist in het Friese verleden zitten zaken, die een eigen accent hebben gegeven aan de ontwikkelingen die Nederland hebben gemaakt tot wat het nu is. Dus wanneer er onder Nederlandse historici en docenten behoefte bestaat aan een bezinning op het wezenlijke van de Nederlandse geschiedenis, is het niet vreemd dat er ook onder Friese historici en docenten zo'n behoefte bestaat.

De Onderwijsraad vindt volgens een op 17 januari 2005 gepresenteerd advies aan de minister van onderwijs, dat het onderwijs de studenten burgerschap dient bij te brengen. Het is volgens de raad noodzakelijk dat het geschiedenisonderwijs terugkeert in de scholen en dat dit met name dient ter versterking van de Nederlandse identiteit. En daarvoor dient er een 'canon' te komen van de Nederlandse cultuur en geschiedenis. Het valt te vrezen, dat dit een volslagen centralistisch-Hollands verhaal wordt, waar geen ruimte is voor het Friese element. De historici Bank en De Rooy hebben op 30 oktober 2004 alvast een invulling aan die canon gegeven, waarbij ze een indeling in tijdvakken overnamen die in 2001 was opgesteld door de Commissie Historische en Maatschappelijke Vorming. Opvallend aan die indeling is, dat, hoewel er pas sinds de zestiende eeuw sprake is van de Nederlanden, en nog korter in de tijd van het collectief met de naam 'Nederlanders', de 'Nederlandse' geschiedenis volgens deze commissie ook speelt in de vele eeuwen dat het begrip 'Nederlander' niemand iets zei omdat het niet bestond. Dat is een wezenlijk verschil met de Friese geschiedenis omdat het collectief 'Friezen' veel langer bestaat dan het collectief 'Nederlanders'.

Naar een Friese geschiedenis canon

De *Commissie Historische en Maatschappelijke Vorming* heeft een indeling van de Nederlandse geschiedenis voorgesteld die niet zonder meer in een Friese geschiedenis canon kan worden overgenomen. Dat komt omdat de ontwikkelingen in het Friese gebied niet steeds dezelfde zijn geweest als in het Nederlandse gebied, en ook omdat de door de commissie veronderstelde kenmerken van een bepaald tijdvak in de Friese landen anders waren. Dat heeft onder meer te maken met een verschil in percepties. De commissie zit sterk op het spoor van een ontwikkeling naar feodaliteit en grafelijkheid, die in het zuiden plaatsvond. De ontwikkeling in de Friese landen week daarvan af.

De indeling van de commissie kwam wat tijdvak 1. (prehistorie) en 2. (Romeinse tijd) worden gevolgd. Maar de commissie omschrijft het tijdvak 500-1000 als de tijd van monniken en ridders en dat tussen 1000 en 1500 als die van steden en staten. In de Friese situatie zou daarvan moeten worden afgeweken met een onderverdeling in drie tijdvakken: 3. De tijd van het Friese koninkrijk (400-750), 4. De tijd van monniken, ridders en graven (750-1250) en 5. De tijd van de Friese vrijheid (1250-1500). In dat laatste tijdvak past ook de ontwikkeling die Bank en De Rooy kenmerkend noemen voor het tijdvak 1000-1500: het ontstaan van steden

en staten. De tijd tussen 1500 en 1900 verdeelt de commissie in vieren. Voor de Friese geschiedenis kan een indeling in drie tijdvakken worden gevolgd: 6. Tijd van hervormers en ontdekkers (1500-1600) en 7. Tijd van stadhouders, wetenschappers en theologen (1600-1798). 8. De negentiende eeuw, die de commissie ziet als een tijd van burgers en stoommachines, kan in het Friese geval beter een tijd van verval worden genoemd. De laatste twee tijdvakken kunnen dan weer die van de commissie zijn: 9. Tijd van wereldoorlogen (1900-1950) en 10. Tijd van televisie en computer.

Als voorbeeld van een ‘Nederlands’ geesteskenmerk dat voor een belangrijk deel kan teruggaan op juist de Friese geschiedenis kan het overlegmodel worden genoemd. Dat zou volgens de gangbare opvattingen teruggaan op de Hollandse waterschappen en hoogheemraadschappen. Maar de dijkverbanden en zijlvesten in de Friese landen en het voor een belangrijk deel daarmee samenhangende Oudfriese recht zijn zeker zo belangrijk en minstens zo oud. Voor het aanleggen en onderhouden van die vele honderden kilometer dijken in het noorden was een grootschalige inzet van velen en zeer veel overleg noodzakelijk. De plicht tot dijkonderhoud staat in het middeleeuwse Friese landrecht. ‘Dit is ook landrecht, dat wij Friezen een zeeburcht dienen te stichten en te onderhouden’, een gouden hoepel, die om heel Friesland ligt.’ En met ‘heel Friesland’ werd het geheel van Friese landen tussen het graafschap Holland en de Wezer bedoeld.

Hierbij kan ook de opvatting van de Groningse historicus Anneke Mulder-Bakker worden aangehaald in haar visie op de ‘Gouden Eeuw van de Abten’. Ze zet die visie naast die van Jonathan Israel, die denkt dat de grondslag voor het succes van de Republiek der Zeven Verenigde Provinciën is gelegd in Holland, dat in de late middeleeuwen succesvol tot een vroegmoderne staat was uitgebouwd. Maar de rol van de graaf als vredestitelier werd, aldus Mulder, in de Friese landen gespeeld door de machtige abten van de grote kloosters. Deze abten brachten de Friezen in de dertiende eeuw tot de aanvaarding van een christelijk waardesysteem, het noodzakelijk fundament voor een goed, modern en op den duur democratisch staatsbestel. Hier past ook het verhaal bij van de Friese vrijheid en het voor de handhaving van de landvrede belangrijke verbond van de *Upstalsboom*. Zo zou de basis voor de latere Nederlandse democratie mede voor een belangrijk deel in de Friese landen zijn gelegd.

Algemene facetten

In de Friese geschiedenis canon horen vier ‘algemene’ facetten aan bod te komen.

A De natuurlijke omgeving. Daarbij moet worden gedacht aan de ligging aan een al vroeg druk bevaren zee en rivieren, met de handel (met als centrum Dorestad) en zee- en scheepvaart en de mogelijkheden tot vroege stadsvormingen (Stavoren, Groningen, Emden). Hier hoort ook het verhaal bij van overstromingen, landverlies, het eeuwenlang wonen op terpen (wierden) met de daarbij horende cultuur en de bedijkingen en ontginningen. Het door tal van wateren doorsneden landschap was zeer bevorderlijk voor het ontstaan van gedecentraliseerde instituties.

B Het zelfstandige bestaan van Friesland, als stam (Romeinse tijd), als koninkrijk (zesde tot in de achtste eeuw), als een verzameling onafhankelijke territoria (1250-1500) en als soevereine provincie in het verband van de Republiek van de Verenigde Nederlanden (1580-1798)

C De vrijheidsideologie en de daarmee samenhangende mentaliteitsgeschiedenis: het vroege humanisme (Rudolf Agricola), nieuwe ‘democratische’ religieuze stromingen (anabaptisten, doopsgezinden), het verlichtingsdenken aan de universiteit van Franeker (1585-1811), moderne politieke bewegingen (het vroege socialisme van eind negentiende eeuw). De behandeling van de ideologie van de Friese vrijheid kan ook interessant zijn wat de tijd van het nationaal-socialisme betreft: wat deden de Oost- en Noord-Friezen toen eigenlijk met de Friese vrijheid?

D De overlegcultuur, voortkomend uit de bedijkingen, de vreedstichtende rol van de abten van de grote kloosters, het grote aantal rechtsbepalingen en de plaatselijke autonomie.

Speciale onderwerpen

Er zou ook nog aandacht kunnen worden geschonken aan vier speciale onderwerpen.

1 Het tijdvak van de stadhouders en hun hofcultuur, met aandacht voor het tweeslachtige in de positie van de Friese stadhouders, die op de eenheid van de familie Oranje-Nassau en de band met Holland gericht waren en tegelijkertijd fungeerden als symbool van de Friese onafhankelijkheid en de Friese pogingen om die onafhankelijkheid te bewaren tegenover de Staten-Generaal.

2 Wetenschap en cultuur, met in het bijzonder de Franeker universiteit met zijn moderne en rationele klimaat, waar studenten uit tal van Europese landen studeerden (onder wie René Descartes) en geleerden van naam werkten (om maar enkelen te noemen: de jurist Ulricus Huber, de filosoof Tiberius Hemsterhuis, de vestingbouwer Menno van Coehoorn).

3 De teruggang in de negentiende eeuw (ontstaan van de Nederlands eenheidsstaat, economische teruggang, massale emigratie, sociale strijd).

4 Het moderne Friesland. Er is een soort eigenheid in Friesland blijven bestaan, die heeft gemaakt dat dit gewest nog steeds ontwikkelingen kent die niet geheel en soms ook niet altijd in het Nederlandse patroon passen. Te denken valt aan opvallende ‘eigen’ politieke partijen als de *Friesche Volkspartij* en de *Fryske Nasjonale Partij* en de bij tijden eigen Friese accenten in de sociaal- en christen-democratie, aan de voor Nederlandse verhoudingen vroeg inzetten van de buitenkerkelijkheid en de opkomst van de (culturele) Friese Beweging.

* De meer uitgebreide, Friestalige concepttekst is te vinden op: www.fryskebeweging.nl, aanklikken Feriening Frysk Underwiis (FFU) → brieven 2005 (útgien) → [24-02-2005] Konsepttekst ‘kanon’ Fryske skiednis.pdf